

Riigiteatri peanäitejuht ei tohi raha eest rolle jagada

KORRUPTSIOONIST PROFESSOR UNO MERESTE

Korruptsioon on sama vana kui tema loomulik keskkond — riik. Seda nähtust iseloomustatakse kui ametkonna moraalset laostumist ja äraostetavust. Sajanditepikkusest kogemusest tuleneb järeldus, et korruptsioon on poliitiliste segaduste ning ühiskonna sotsiaaltalilise laostumise allikaid. Eelkõige väljendub see ametnikeaparaadi kujundamisel ja ametikohade jaotamisel mingite eriteenete järgi. Korruptsiooni laulatuslik levik võiks tähendada riigile isegi hukku.

Professor UNO MERESTE sõnul hakati Eestis korruptsioonivastast seadust ette valmistama juba 1992. aastal. Ometi pole seda tänaseni Riigikogus vastu võetud. Miks?

Korruptsioonivastase seaduse ettevalmistamiseks pole olnud valitsusepoolset tellimust, seda tööd ei ole riiklikult finantseeritud. Ka on seaduseelnõude konveier liiga tsentraliseeritud.

Riigikogu liikmetest ja entusiastlikest juristidest koosnev töörühm esitas elnõu menetluse eelmise aasta lõpul. Peamised vaidlused käivad selle üle, keda pidada ametnikeks. Väidetakse, et korruptsiooni-seadusega tahetakse piirata riigiametnike vabadust. Ei saada näiteks aru, miks peaks eraõppeasutuse juht olema vabam kui riigikooli direktor. Ometi on selge, et erakooli vara valvab kooli omanik, tal on selleks isiklik huvi. Seepärast ei ole korruptsiooni mõiste ühendatav eramajandusega, see on ühendatav üksnes avaliku majandusega.

Korruptsiooni samastatakse meil sageli kõige ehtsama riigivargusega, teisalt peetakse riigiametniku kõige tavalisemat turumajanduslikku käitumist korruptsiooniks. Kuidas siis ikkagi korruptsiooni defineerida?

Eelnõus on see määratletud kui avalike institutsioonide, s.o.

riigi- ja omavalitsuse ning ühiskondlike organisatsioonide või neile kuuluvate mis tahes liiki majandusüksuste ametiisikute poolt oma ametikoha või tööalase seisundi kasutamise teel endale selliste isiklike tulude taotlemine ja saamine, mida seadus või tööleping neile ette ei näe. Eelnõu näeb ette varandusliku seisundi avalikustamise, mida peetakse kõigist korruptsiooni ennetamise vahendeist kõige mõjusamaks. Avalikesse asutustesse ja neile kuuluvatesse majandusüksustesse tööle asuvad ametiisikud peavad regulaarselt esitama deklaratsiooni oma varanduslikust seisundist.

On ette nähtud töökoha- ja toimingupiirangud. Neist tähtsamad on: keeld võtta tasu teenuste eest, mida ametiisik peab oma tööülesannete kohaselt osutama tasuta; keeld võtta tasuta teenuse eest suuremat tasu kui vastavad normid ette näevad; keeld anda ja võtta vastu rahalisi hüvitusi meelepärase tulemuste saavutamise või eba-meeldivate tulemuste ärahoidmise eest (alkäemaks), keeld sõlmida lepinguid ja sooritada tehinguid iseendaga; keeld müüa avalike asutuste vara, anda tellimusi ja sõlmida nende kohta avalike asutuste nimel lepinguid teisiti kui avaliku enam- ja vähempakkumise tulemuste alusel; keeld sooritada teatud rangelt määratletud tehinguid ametiisiku lähisugulaste ja hõimlastega jne.

Toimingupiirangute ületamisega seotud kuritegude eest kohaldatakse kriminaalkaristust.

Milliseid takistusi näete seaduse vastuvõtmisel?

On mõjukaid asjamehi, kes väidavad, et korruptsioonivastast seadust pole üldse vaja, sest kriminaalkoodeksis olevat lahendused olemas. Tegelikult pakub kriminaalkoodeks võimalusi erinevateks tõlgendusteks. See väljendub kasvõi selles, et korruptsioonis süüdistatuna ei ole Eestis kedagi nime-tamistväärselt karistatud. Juurd-lusorganid ja majanduspoliitsei

on kogenud mõttetust anda asju kohtusse, sest vastus on ikka üks ja sama — puudub kuriteo koosseis.

Teise väite kohaselt polevat korruptsioonivastast seadust vaja seepärast, et vastavad täiendused tuleks teha ettevalmistamisel olevasse riigitoetajate seadusesse. See väide pole vettpeidav, sest korruptsiooni ei esine üksnes riigitoetajate, vaid ka ühiskondlike organisatsioonide ja omavalitsustöötajate seas. Liiatigi pole riigitoetajate seadust veel vastu võetud. Seadusi tuleb teha siis ja selle kohta, mis on aktuaalne.

Vahel tekib küsimus, kas Riigikogul on üldse olemas üldisem strateegia uute seaduste vastuvõtmiseks või tolmub kõik isevooluted. Ei oska seletada asjaolu, et prostitutsiooni legaliseerimist on peetud tähtsamaks kui riigipiiri seadust.

Riigikogu kaitseks tahan öelda, et Euroopas ei ole olnud peale II maailmasõda parlament, kus aasta jooksul oleks nii palju seadusi vastu võetud. Iseasi on see, et seaduste ettevalmistamisel ja vastuvõtmisel peaks olema tõepoolest märksa kindlam strateegia. Meil ei ole näiteks tänaseni ärastamise vastu seadust, aga presidendi kriminaalvastutusele võtmise seadus on valmis tehtud. Justkui Eesti majanduslik situatsioon oleks ohustatud seetõttu, et president võiks kole palju varastada.

Selle asemel, et raisata aega Eesti Raadio ja TV direktorite kinnitamisega, oleks ehk olnud õigem tegelda ettevõtte-seadusega, riigipiiriseadusega, korruptsioonivastase seadusega ja paljude teiste Eesti riigile tähtsate seaduste ettevalmistamisega. Praegu vajab lahendamist küsimus, kuidas reguleerida seaduses taaserastatud eramute omanike ja üürnike vahelisi suhteid.

Riigikogus on välja kujunenud ennat mitte reklaaminud fraktsioonidevaheline nn. puruvanakeste seltskond, mis käib koos kord nädalas Arvo Valtoni juhtimisel. Juba Riigikogu

algpäevil koostasid nad nimekirja tähtsamatest puuduvatest seadustest.

Nähes tõsiseid vastuolusid igapäevase elu ja seadusloome vahe, oleme koostanud mitme tähtsa seaduse elnõu ning teinud parandusettepanekuid ja täiendusi olemasolevatesse. Peale seda, kui raamatupidajale pandi kohustus isiklikult vastutada dokumentide olemasolu eest, ja seaduse rikkumise korral nähti ette mitmesuguseid karistumäärasid, s.h. kaheaastane vanglakaristus, pole olnud kuulda, et pankrotihaldur ei leia ettevõtte raamatupidamise dokumente.

On väidetud, et kõrgeim korruptsioonialane pllotaaž on korruptsioon seadusandluses. Näiteks saab Riigikogus keegi raha, et seadust vastu ei võetaks, või/ja selle eest, et tehtaks seadus, mis on kasulik teatud kiisile, mitte riigile. ("Hommikuleht", 9. nov. 1993.a.).

Mis te selle kohta arvate?

Mina istun Riigikogus kindla teadmise, et minu ees, taga ja kõrval on ausad inimesed.

Praegu käib aktiivne erastamine, mis on igati tervitatav. Samal ajal on raske mõista, miks müüakse väliskapitalile maha Eesti riigile majanduslikult tulutoovad ja strateegiliselt tähtsaid ettevõtteid. Näiteks "Leibur", mille aastatulu oli üle 100 miljoni krooni, kusjuures leivatehast soovisid osta ka ettevõtte töötajad. Tahes-tahtmata tekib küsimus, kas mõnele ametnikule ei olnud see tehing isiklikult kasulik?

Selle konkreetse ettevõtte erastamise kohta puudub mul informatsioon. Kuid nagu kõik avaliku vara müümise juhtumid, on erastamine ala, kus korruptsiooni võib esineda. Kui selgub, et avalik enampakkumine ei olnud avalik ning reeglitekohane, või et mõni riigiametnikest on saanud selle eest mingit tasu, siis on kahtlemata tegemist väga ränga korruptsioonilase kuriteoga.

Samuti riiklike tellimuste andmisel ilma vähempakkumiseta. Kui riigiasutus sõlmib lepingu

KORRUPTSIOON JA SÕNAVABADUS



millegi tegemiseks (ehitus, veod jne.) ja maksab selle eest turuhinnast oluliselt kõrgemat hinda, ning lisaks selgub, et töö on tellitud firmalt, kus juhtkonnas on kõrge riigiametniku lähisugulane, on tegemist korruptsiooniga. Isegi siis, kui selle tehingu eest pole antud hetkel spetsiaalselt tasu saadud.

Mitmetes avalikes esinemistes olete tauninud Eestis lokkavat ärastamist. Kuidas on omavahel seotud korruptsioon ja ärastamine?

Mänguteooria seisukohalt lähitules võiks ärastamist teatud ulatuses vaadelda kui majanduses ja sõjas kantud kaotusi. Mingisugusel määral on see paratamatu. Kuid ma kardan, et see, mis Eestis on toimunud, ületab paratamatuse raja. Sestap ongi viimane aeg korruptsioonivastase seadusega välja astuda, et need ühiskonda halvavad tendentsid edasi ei areneks.

USA-s nimetatakse korruptsioonivastaseid seadusi eetikaseadusteks. Ka meil tuleb seda vaadelda eeskätt kui eetilise puhastuse seadust. Sedamööda, kuidas me vabaneme riigimandi valitsemisest, hakkab taas levima Kesk-Euroopa nn. protestantlik eetika. Mõistagi jääb alati üks osa inimestest igasugustest mõjuvõimadest kõrvale, kuid korruptsioonivastase seaduse tegemisel peetakse silmas neid inimesi, kes fa-taalselt on korrumpeerunud.

Kas Eestis on levinud suuna-tud korruptsioon, mil ametli-

kohti jaotatakse eriteenete järgi ja koondatakse homo novus'eid (esiletikkujad, tõusikud) nende kaasamise teel kurltegelikkude tegevusse? Hiljem vaadatakse sellele läbi sõrmede, läbipõrumiste korral aga kaitsatakse kohtuliku uurimise eest.

Üks ja sama nähtus võib olla korruptsioon ja võib seda ka mitte olla. Kuid ma tooksin siin sellise näite. Kui peanäitejuht riigiteatris jagab rolle raha eest, siis on see korruptsioon. Kui ta raha eest rolle ei jaga, siis see ei ole korruptsioon. Ometi võidakse peanäitejuhti süüdistada tuhandes patus, heita talle ette, et miks ta valis peaossa Juhani, mitte Juku.

Kas te el arva, et korruptsiooni üheks põhjuseks on riigiametnike väike palk?

Me peaksime kõik rohkem palga saama, ja Eesti ühiskond ka selles suunas liigub. Kuid ma ei arva, et palga suurusel oleks varastamisega mingit pistmist. Ettekujutus, et maksame vargale kaks korda rohkem palka ja siis ta ei varasta, on ekslik. Varas on varas. Vahel on kõige suuremapalgalisel inimesel kõige suuremad vargad ja vastupidi — kõige väiksemapalgalisel kõige ausamad inimesed.

Kas korruptsioonivastasel seadusel hakkab olema tagasiulatuv jõud?

Seadustel üldiselt ei ole tagasiulatuvat jõudu, juhu, kui see ei ole seaduses sätestatud.

EBBA RÄÄTS